

СТЕПАНЕНКО

Кирило Володимирович,

доцент кафедри
загальноправових дисциплін,

к.ю.н., доцент

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО РЕЖИМУ ЗАХИСТУ ПРАВОЗАХИСНИКІВ

Після прийняття Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй Декларації про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загальновизнані права людини та основні свободи (Декларація про правозахисників), в міжнародному праві остаточно закріпився режим захисту правозахисників, що є багаторівневою функціональною системою суб'єктів різного статусу, а також їх діяльність у напрямку забезпечення прав правозахисників. Цей режим мав тривалий генезис, а робота над розробкою декларації супроводжувалася напруженістю між різними акторами та пошуком компромісу. Проте, із моменту прийняття Декларації про правозахисників було докладено значних зусиль для визнання та захисту права осіб, груп та спільнот для просування та захисту власних прав і прав інших.

На сьогодні можна спостерігати певну динаміку у розвитку та трансформації міжнародного режиму захисту правозахисників, зокрема в контексті підвищення значення правозахисного руху, який представлений багатьма суб'єктами, включаючи юридичні клініки. Доцільно виділити такі ключові особливості міжнародного режиму захисту правозахисників. По-перше, цей режим бере за основу принципи, норми, правила та процедури, які сформувалися в міжнародному режимі прав людини. Сама декларація не створювала нових прав, а «знову підтвердила права, які є інструментом захисту прав людини» [1]. До таких інструментів належать: визнання місцевих акторів ключовими агентами змін; важливість просування та захисту «простору громадянського суспільства» [2]; необхідність пристосування захисних втручань до унікальних і специфічних потреб окремих осіб, груп і спільнот [3]; необхідність доповнення заходів реагування зусиллями зі створення «безпечного та сприятливого середовища» для захисту прав людини.

По-друге, режим є цілеспрямованим – його метою є захист і підтримка захисників, які діють на власний ризик в умовах появи можливих загроз. Залежно від обставин і учасників, ці загрози та ризики можуть включати стеження, переслідування, усні та письмові погрози, стигматизацію,

криміналізацію, обмеження на фінансування та реєстрацію як неурядових організацій, свавільні арешти та затримання, фальшиві розслідування, сфабриковані звинувачення, несправедливі судові процеси, викрадення, тортури, жорстоке поводження та вбивства [4, с. 34; 5, с. 11]. Зловмисниками є як державні суб'єкти, так і недержавні суб'єкти, наприклад урядовці, ізброяні сили, поліцейські, релігійні фундаменталісти, транснаціональні корпорації та злочинні угруповання.

По-третє, режим спрямований на захист прав людини, коли суб'єктами безпеки є окремі особи, групи та спільноти, а не держави. Його цілеспрямований, орієнтований на практику характер, ізаснований на правах, допомагає учасникам цього режиму обійти деякі дискусії, які ставлять під сумнів корисність парадигми людської безпеки для розвитку політики, наукових досліджень, правових форм. Ця концепція – особливо її акцент на самозахисті – знайшла глибокий резонанс серед захисників у всьому світі. Організації, які проводять навчання з безпеки, ізвертають увагу на важливість втручання у трьох взаємопов'язаних областях – фізична безпека, цифрова безпека та самозахист.

По-четверте, це багаторівневий режим – формальні механізми захисту правозахисників існують на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Наприклад, в Україні правозахисники можуть домагатися заходів захисту від уряду, апелюючи до відповідного національного законодавства; терміново звернутися до Спеціального доповідача ООН щодо ситуації з правозахисниками з проханням вимагати від уряду вжити всіх належних заходів від імені правозахисника, який перебуває під загрозою; отримати практичну підтримку від посольств Європейського Союзу на основі Рекомендацій ЄС щодо правозахисників; подати заяву до Європейського суду з прав людини тощо. Проте, в цьому напрямку і досі існує певна неузгодженість та недостатність відповідних механізмів, імplementованих в українське законодавство, що потребує подальшої законотворчої праці.

По-п'яте, у режиму є багато зацікавлених сторін – групи громадянського суспільства, донори, національні правозахисні інституції (включаючи юридичні клініки), держави, багатосторонні організації та окремі захисники, які створюють і використовують різні типи інструментів, стратегій і тактик для виявлення, підтримки та захисту прав людини. Серед таких інструментів можна виділити: навчання з питань безпеки, адвокація, надання екстрених грантів, ініціативи щодо тимчасового переміщення, моніторинг і супровід судових процесів, налагодження зв'язків і розбудова потенціалу тощо.

Отже, міжнародна спільнота має посилювати зобов'язання захистити правозахисників у всьому світі. Перед юридичною наукою з цієї тематики постають наступні актуальні питання, які потребують свого вирішення: визначення та використання терміну «захисник прав людини»; ефективність механізмів захисту прав правозахисників; складний зв'язок між репресіями,

активізмом і ризиком тощо. Слід наголосити на необхідності критичної оцінки конструкції, функціонування та еволюції міжнародного режиму захисту правозахисників, а також його багаторівневих правових, соціальних і політичних наслідків. Адже ефективне функціонування цього режиму сприятиме становленню громадянського суспільства в Україні, посиленню ролі правозахисних організацій та підвищенню рівня забезпечення прав людини та громадянина.

1. Декларація про право й обов'язок окремих осіб, груп та органів суспільства заохочувати й захищати загально визнані права людини та основні свободи (Декларація ООН про правозахисників), 9 грудня 1998 р. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 53/144. URL : [www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.RES.53.144.En](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.RES.53.144.En).

2. UN General Assembly Human Rights Council, Resolution 27/31, Civil Society Space, A/HRC/RES/27/31 (3 October 2014); UN General Assembly Human Rights Council, Resolution 24/21, Civil Society Space, A/HRC/RES/24/21 (9 October 2013).

3. Inmaculada Barcia, *Our Right to Safety: Women Human Rights Defenders' Holistic Approach to Protection* (Toronto: Association for Women's Rights in Development, 2014).

4. East and Horn of Africa Human Rights Defenders Project, 'Networks for the Protection of Human Rights Defenders: Notes from the Field', *Journal of Human Rights Practice* 5, no. 3 (2013): 522.

5. Vanessa Kogan, 'Protecting Human Rights Defenders in the North Caucasus: Reflections on Developments from 2009 to the Present', *Journal of Human Rights Practice* 5, no. 3 (2013): 500.

СТЕПАНЮК Ксенія Олександрівна
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Науковий керівник – викладач Чалик В.Р.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ДІЄВІСТЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В СИСТЕМІ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ

В сучасному суспільстві, де правові відносини надто складні та динамічні, роль юридичних клінік в системі правосуддя, ізокрема в контексті взаємодії з органами внутрішніх справ, набуває все більшої ваги. Юридичні клініки, як особливий вид правозахисних організацій, оперують на перетині вищого навчального закладу та реальних потреб громадян в правовій сфері. Концепція юридичних клінік, ізаснована на принципах доступності та якості правової допомоги, спрямована на навчання студентів, надання безкоштовних консультацій громадянам, особливо соціально вразливим верствам суспільства, та участь у профілактиці правопорушень в сфері